

مراسم افتتاح نمایشگاه دستاوردهای فناوریانه علوم اسلامی و انسانی دیجیتال در حاشیه اولین همایش ملی علوم اسلامی و انسانی دیجیتال

اشاره

نمایشگاه عرضه و معرفی محصولات فناوریانه در حوزه علوم اسلامی و انسانی دیجیتال، در حاشیه «اولین همایش ملی علوم اسلامی و انسانی دیجیتال» در روزهای ۱۵ تا ۱۷ مهرماه در شهر قم و به میزبانی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی برگزار شد. آنچه در ادامه از نظر می‌گذرد، گزارش مراسم افتتاحیه این نمایشگاه است. در افتتاحیه این رویداد، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین بهرامی، رئیس مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سید سعیدرضا عاملی، عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی و حجت‌الاسلام والمسلمین نجف لک‌زایی، رئیس پژوهش‌گاه علوم و فرهنگ اسلامی، به ارائه سخنرانی پرداختند. در پایان مراسم نیز نمایشگاه تخصصی این همایش افتتاح شد و حاضران از غرفه‌های مختلف آن بازدید کردند.

* حجت الاسلام دکتر محمدحسین

بهرامی

سخنران آغازین این مراسم، جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین بهرامی، رئیس مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بود. ایشان در آغاز مراسم، ضمن عرض خیرمقدم و خوشامدگویی به تمامی حضار، اساتید و میهمانان ویژه این مراسم، به بیان مطالب زیر پرداخت:

پیشینه جهانی علوم انسانی و اسلامی دیجیتال

«در این فرصت، تلاش می‌کنم مقدمه‌ای کوتاه درباره ضرورت برگزاری این همایش و نمایشگاه ارائه کنیم و تفصیل مباحث را به سخنرانان و میهمانان ارجمند واگذار نمایم. تاریخ پیدایش «علوم انسانی محاسباتی» یا «علوم انسانی رایانشی»، به حدود سال ۱۹۶۰ میلادی بازمی‌گردد. در آن دوره، تمرکز اصلی پژوهش‌ها در غرب بر حوزه‌هایی چون زبان‌شناسی رایانشی و ادبیات رایانشی بود. به‌مرور مراکز دانشگاهی متعدّد، رویدادهای علمی، نشست‌های تخصصی، پایان‌نامه‌ها و پروژه‌های گوناگون در این عرصه شکل گرفت؛ تا اینکه در سال ۲۰۰۵ اصطلاح «علوم انسانی دیجیتال» (Digital Humanities) به‌عنوان عنوانی فراگیر جایگزین اصطلاحات پراکنده پیشین شد. این عنوان جدید، هم حوزه مفهومی پیشین را یکپارچه کرد و هم دامنه مباحث را توسعه داد؛ به گونه‌ای که امروز بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در تمامی رشته‌های علوم انسانی در سراسر جهان، امری رایج و مستمرّ است.

امروزه، تقریباً هیچ دانشگاه معتبر جهانی را نمی‌توان یافت، مگر اینکه یک بخش جدی و یا مرکز فعال در حوزه علوم انسانی دیجیتال دارد. در کنار حوزه علوم انسانی، ما شاهد هستیم که ذیل این حوزه، شاخه‌هایی

مانند «علوم اسلامی دیجیتال» نیز به‌صورت جدی مورد توجه مراکز پژوهشی غرب قرار گرفته و پروژه‌های متعدّد، مبتنی بر داده‌های علوم اسلامی، در حال اجراست. مؤسّسات گوناگونی در این حوزه فعال‌اند که از ذکر جزئیات آنها در این فرصت خودداری می‌کنیم.»

جایگاه مرکز نور در عرصه علوم اسلامی دیجیتال

«آنچه در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی طیّ سی و شش سال گذشته انجام شده و همچنان ادامه دارد، در حقیقت ذیل مفهوم «علوم انسانی دیجیتال» و به طور خاصّ «علوم اسلامی دیجیتال» قرار می‌گیرد؛ با این تفاوت که فعالیت‌های مرکز نور، عمدتاً با رویکردی کاربردی و تجربی و بر محور تولید «محصولات» پیش رفته است؛ محصولات که کاربران ما، اعمّ از

محققان و اساتید، به طور مستقیم از آنها بهره می‌برند. با وجود این، متأسّفانه تاکنون ادبیات نظری و علمی کافی درباره روش‌های پردازشی، مبانی تولید این خروجی‌ها و امکان نقد و ارتقای آنها تدوین نشده است. همچنین، ارتباط مرکز با ادبیات جهانی حوزه علوم انسانی دیجیتال، به‌اندازه لازم برقرار نشده بود.

افزون بر این، در سطح ملی نیز با وجود دو دهه فعالیت تحت عنوان «علوم انسانی دیجیتال» و حتّی حدود شش یا هفت دهه فعالیت با عناوین مشابه، هنوز شاهد شکل‌گیری یک جریان برنامه‌ریزی‌شده و نظام‌مند در مراکز دانشگاهی و پژوهشی کشور در این حوزه نیستیم.

تنها اقدام شاید این بوده که برخی افراد که تحصیلات خود را در خارج از کشور گذرانده‌اند، پس از بازگشت، آثاری در این زمینه ارائه کرده‌اند و دانشگاه‌هایی مانند

حجت الاسلام دکتر بهرامی:

در عرصه علوم اسلامی و انسانی دیجیتال، آثار و دستاوردها باید در قالب «محصولات» قابل مشاهده باشد. خوشبختانه در این حوزه، به‌ویژه با محوریت علوم اسلامی، مراکز متعدّدی فعال‌اند. با این حال، ضروری است که این مراکز در کنار هم قرار گیرند تا از فعالیت‌های یکدیگر مطلع شوند. علاوه بر آن، این کار می‌تواند زمینه و فرصتی برای عرضه دستاوردها فراهم کند و همچنین، زمینه نقد علمی و تعامل بیشتری را فراهم سازد.

بر همین اساس، نخستین نمایشگاه دستاوردهای فناوریانه علوم اسلامی و انسانی دیجیتال تشکیل شد

تهران و شیراز نیز در دوره‌ای، اقدام به تأسیس دپارتمان‌هایی با این عنوان کردند؛ اما به‌مرور این فعالیت‌ها کمرنگ شد و استمرار لازم را نیافت.

اسلامی و انسانی دیجیتال» برگزار کند. نخستین همایش این مجموعه، به لطف خداوند، روز پنجشنبه ۱۷ مهرماه ۱۴۰۴ برگزار شد.

فعالیت‌های یکدیگر مطلع شوند. علاوه‌بر آن، این کار می‌تواند زمینه و فرصتی برای عرضه دستاوردها فراهم کند و همچنین، زمینه نقد علمی و تعامل بیشتری را فراهم سازد.

در عرصه علوم اسلامی و انسانی دیجیتال، آثار و دستاوردها باید در قالب «محصولات» قابل مشاهده باشد. خوشبختانه در این حوزه، به‌ویژه با محوریت علوم اسلامی، مراکز متعددی فعال‌اند. باین‌حال، ضروری است که این مراکز در کنار هم قرار گیرند تا از هدف از برگزاری همایش و نمایشگاه «با توجه به ظرفیت عظیمی که علوم انسانی و اسلامی دیجیتال برای تحول در تحقیقات دینی و علوم انسانی دارد، مرکز نور تصمیم گرفت سلسله‌همایش‌هایی را با محور «علوم

رسال جامع علوم انسانی

حجت‌الاسلام دکتر بهرامی:

آنچه در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی طی سی و شش سال گذشته انجام شده و همچنان ادامه دارد، در حقیقت ذیل مفهوم «علوم انسانی دیجیتال» و به طور خاص «علوم اسلامی دیجیتال» قرار می‌گیرد؛ با این تفاوت که فعالیت‌های مرکز نور، عمدتاً با رویکردی کاربردی و تجربی و بر محور تولید «محصولات» پیش رفته است؛ محصولاتی که کاربران ما، اعم از محققان و اساتید، به طور مستقیم از آنها بهره می‌برند

ظرفیت مشاهده شده بسیار فراتر از انتظار بود. امید داریم که در دوره های بعدی، شاهد حضور گسترده تر مراکز فعال در حوزه های علوم انسانی دیجیتال و علوم اسلامی دیجیتال باشیم.»

مأموریت های مرکز نور و افق آینده

«مرکز نور در اساسنامه خود، مأموریت اصلی و اولیه خویش را «علوم اسلامی دیجیتال» می داند. در اصلاحات اخیر اساسنامه نیز تأکید بیشتری بر توجه به «علوم انسانی مرتبط با علوم اسلامی» شده است که امروز در بسیاری از پژوهشگاه های حوزوی دنبال می شود و طبیعتاً از حوزه های مورد علاقه مرکز نیز هست. البته روشن است که مفهوم «علوم انسانی دیجیتال»، بسیار فراتر از فعالیت های مرکز نور است و انتظار می رود شاهد رونق روزافزون مباحث نظری و تولیدات پژوهشی در این حوزه باشیم.

در اینجا لازم می دانیم بار دیگر از همه مؤسسات، پژوهشگران و عزیزانی که با مشارکت و فعالیت های خود به برپایی این نمایشگاه کمک کردند، صمیمانه تشکر کنیم. همچنین، از حضور اساتید بزرگوار، حجت الاسلام والمسلمین دکتر عاملی و حجت الاسلام والمسلمین دکتر لک زایی، سپاسگزاریم و امیدواریم که در ادامه، از بیانات آنان بهره مند شویم.»

* حجت الاسلام دکتر سید سعیدرضا عاملی

سخنران دوم این مراسم جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید سعیدرضا عاملی، عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی بود. در ادامه مشروح سخنان ایشان از نظر می گذرد.

عمق فناوری دیجیتال و نقش آن

«عرض سلام، احترام و ادب دارم حضور استادان، پژوهشگران و حاضران عزیز. وظیفه خود می دانم از جناب آقای دکتر بهرامی تقدیر کنم که با همت و دوراندیشی، این نشست مهم را با محوریت «علوم انسانی و اسلامی دیجیتال» آغاز کردند. حقیقت آن است که مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، در تاریخ انقلاب اسلامی یک افتخار بزرگ به شمار می آید. سی و هفت سال پیش، رهبر معظم انقلاب بر ضرورت عمومی سازی منابع اسلامی، نرم افزاری کردن آنها و تبدیل دانش اسلامی به مجموعه ای از خدمات در اختیار حوزه های علمیه تأکید نمود. در این مسیر، حوزه های علمیه پیشگام بودند و دانشگاه ها از این توفیق آغازین بی بهره ماندند و این، یک برگ برنده برای اندیشمندان حوزوی است.

جهانی که در آن زندگی می کنیم، سرشار از رازها و رمزهاست و هر مقدار که انسان توفیق یابد این رازها را از دل آفرینش استخراج کند، در حقیقت، پرتوی از قدرت الهی را آشکار کرده است. آیه شریفه «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ» (آل عمران: ۱۹۰) شاهد همین معناست. هستی، مالا مال از داده ها و نشانه هاست و اگر بشر توانایی رمزگشایی داشته باشد، می تواند این معارف را از لایه های طبیعت دریافت کند.

فناوری نیز یکی از عرصه های همین رازگشایی است. البته فناوری، مانند تیغی دولبه است؛ گروهی از آن برای کشتار جمعی، تخریب فرهنگ و نابودی ارزش های انسانی استفاده می کنند و گروهی دیگر، فناوری را در خدمت کرامت انسان، اخلاق و ارتقای زندگی قرار می دهند. رشد پنجاه سال اخیر فناوری، شتابی جدی داشته و در کنار توان عظیم رایانشی، خطرات گسترده ای را

نیز به همراه آورده است.

در مباحث جهانی فناوری، «دیجیتال» صرفاً یک تعبیر محاسباتی نیست؛ بلکه به لایه های عمیق تری از واقعیت اشاره دارد که به «منطق کوانتومی» نزدیک می شود؛ منطقی که پردازش های موازی را امکان پذیر کرده و ساختاری شبیه شبکه عصبی مغز انسان ایجاد می کند. در همین نقطه است که موضوع «خودآگاهی فناوری» و نگرانی های مرتبط با آن شکل می گیرد؛ موضوعی که حتی برخی محققان را - چنان که یکی از دانشجویانم در آمریکا می گفت - در بررسی پدیده «تکنیکی فناوریانه» تا مرز پریشانی ذهنی پیش می برد.

فناوری امروز، در حال نزدیک شدن به ساختار پیچیده مغز انسان است؛ ساختاری که با ترلیون ها اتصال عصبی به انسان امکان می دهد هم زمان در چند لایه بیندیشد و عمل کند؛ اما مشکل اصلی آنجاست که «فناوری برای فناوری»، یک خطر جدی است. علمای ما بدون هیچ فناوری ای، آثاری همچون بحارالانوار را در ۱۱۰ جلد پدید آوردند؛ دائرةالمعارف هایی دقیق و منظم که نشان از همت و ژرف نگری آنان دارد. اکنون فناوری، کار را آسان کرده است؛ امکان تجمیع تفاسیر، موضوعات روایی و هزاران منبع تحقیقاتی در یک نرم افزار فراهم شده و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، در این مسیر تلاش ارزشمندی انجام داده است؛ اما این تلاش هنوز با مفهوم کامل تکنیکی فناوریانه فاصله دارد؛ زیرا تکنیکی، نحوه ای از زیست فناوریانه است؛ نه صرف تجمیع داده ها.»

ضرورت طراحی نقشه صحیح زندگی اجتماعی در فضای دیجیتال
«امروز در جهانی قرار داریم که رهبر معظم انقلاب بارها از پیچیدگی جبهه دشمن سخن

حجت الاسلام دکتر عاملی:

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، در تاریخ انقلاب اسلامی یک افتخار بزرگ به شمار می آید. سی و هفت سال پیش، رهبر معظم انقلاب بر ضرورت عمومی سازی منابع اسلامی، نرم افزاری کردن آنها و تبدیل دانش اسلامی به مجموعه ای از خدمات در اختیار حوزه های علمیه تأکید نمود. در این مسیر، حوزه های علمیه پیشگام بودند و دانشگاه ها از این توفیق آغازین بی بهره ماندند و این، یک برگ برنده برای اندیشمندان حوزوی است

اجتماعی را طراحی کند. در عرصه «متاورس» نیز همین مسئله مطرح است. متاورس، یک «فراجهان» است و در این فضا، انسان طبیعی و انسان ماشینی در کنار هم قرار می گیرند. صنعت سرگرمی و انیمیشن می تواند الگوهای ناسالم زندگی را در ذهن کودکان، نوجوانان و بزرگسالان بازتولید کند. بنابراین، ضروری است که ظرفیت های مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی از «متن»، به «چند رسانه ای شدن» منتقل شود؛ زیرا داده های این مرکز، داده های ناب و ربوبی اند و قابلیت آن را دارند که به روایت داستانی، واقعیت مجازی، متاورس و قالب های نوین فرهنگی تبدیل شوند. امروز هوش مصنوعی مولد - از تولید روایت و شعر گرفته تا تصویر و فیلم - در حال رشد است؛ اما برگ برنده در اختیار کسی است که «داده» را در اختیار دارد و این داده، در حوزه علوم اسلامی نزد شماست.

نمونه ای از این تحولات، شکل گیری نرم افزارهایی است که در حوزه اجتهاد و صدور فتوا فعالیت می کنند؛ اما باید توجه داشت که «فقاہت»، فراتر از استخراج یک حکم از متن است. فقیه جامع الشرائط زمانه،

جنگ ها، آن است که فناوری های مبتنی بر تکنیکی، قادرند اولویت ها، حساسیت های اجتماعی و الگوهای رفتاری نسل ها را از طریق پردازش داده های انبوه شناسایی کنند و بر اساس آن، جهت دهی فرهنگی ایجاد نمایند. در چنین شرایطی، علوم انسانی و اسلامی دیجیتال باید بتواند نقشه درست زندگی

گفته و تأکید کردند که تنها راه مقابله، قدرت یافتن است. قدرت، تنها به معنای قدرت نظامی نیست؛ هرچند قدرت نظامی بازدارنده، ضرورتی غیرقابل انکار است. قدرت در عرصه های معرفتی، شناختی و فناوری نیز تعیین کننده است. «جنگ شناختی»، «جنگ نرم» و «جنگ ایدئولوژیک»، امروز نسل ما را هدف قرار داده است و دلیل کارآمدی این

محیط، مصالح و مفاصل را تشخیص می‌دهد؛ امری که با الگوریتم‌ها قابل جایگزینی نیست. با این همه، فناوری با سرعت به سوی پیچیدگی‌های تکنیکی حرکت می‌کند و بحث «خودآگاهی فناوری»، هر چند از سوی بسیاری پذیرفته نشده، در ادبیات علمی مطرح است و در روایت‌های سینمایی و داستانی هالیوود، بازتاب یافته است.»

عقب‌ماندگی نگران‌کننده در زیرساخت‌های ملی هوش مصنوعی
«در کنار این مسائل، عقب‌ماندگی ما در زیرساخت‌های هوش مصنوعی نگران‌کننده است. درحالی‌که مثلاً در دبی مرکز داده‌ای با ظرفیت برق پنج گیگاوات طراحی شده که امکان جای‌دادن یک میلیون و پانصد هزار تا دو میلیون سرور را در خود دارد و می‌تواند صدها هزار واحد GPU را در خود قرار دهد. البته رکورد جهانی، متعلق به چین است که توانسته است یک میلیون و سیصد هزار سرور را عملیاتی کند. این

تمرکز عظیم داده، همان نگرانی‌ای است که رهبر انقلاب درباره «انحصار هوش مصنوعی»، مشابه انرژی هسته‌ای مطرح نمودند؛ زیرا ممکن است کشورهایی که این ابزار را در اختیار دارند، دیگران را از دسترسی به آن محروم کنند. جمهوری اسلامی ایران باید به یک مرکز داده بزرگ - دست‌کم با یک میلیون سرور - دست پیدا کند؛ درحالی‌که اکنون تنها از چهار تا پنج هزار سرور صحبت می‌شود.

هوش مصنوعی می‌تواند بسیاری از ناترازی‌های ملی را حل کند؛ از ناترازی آب و انرژی تا تخریب خاک و جنگل‌ها. در حوزه انرژی، ۴۰ درصد مصرف خانگی، با هوش مصنوعی قابل بهینه‌سازی است. در کشاورزی، ۷۰ درصد مصرف آب می‌تواند تنظیم شود. شبکه‌های پایش محیط زیست، می‌توانند وضعیت درختان، خاک و نتایج تهدیدهای طبیعی را تشخیص دهند و از فروپاشی‌های ناگهانی جلوگیری کنند. در ادامه، نکته‌ای از فرمایشات رهبر معظم

انقلاب را نقل می‌کنم. در دیداری که در اردیبهشت‌ماه سال گذشته، برای کنگره جهانی حضرت رضا (علیه السلام) انجام شد، ایشان سه مسیر را برای ترویج فرهنگ اهل‌بیت (ع) بیان کردند:

نخست: جهان امروز تشنه معنویت و دعاست. باید معنویت اهل‌بیت، دعا‌های آنان و سبک تهجد ایشان را به جهان نشان دهیم.

دوم: فرهنگ اهل‌بیت باید متناسب با نیازهای روز عرضه شود؛ برای مثال، اهل‌بیت درباره حقوق حیوانات روایات فراوانی دارند و این موضوع، امروز یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های نسل جوان است. سبک زندگی جدید، انسان را با حیوانات خانگی پیوند داده و باید از دل معارف اهل‌بیت، قواعد درست آن را استخراج کرد. یکی از عزیزان دفتر رهبری نقل می‌کرد که ایشان فرموده‌اند: «در گذشته، از توحید آغاز می‌کردیم؛ امروز باید از حقوق حیوانات و طبیعت آغاز کنیم.» بزرگ‌ترین پوشش‌های اجتماعی در غرب، پوشش‌های دفاع از محیط‌زیست و حقوق حیوانات است.

سوم: همه اهل‌بیت (ع) - چنان‌که در کتاب «انسان ۲۵۰ ساله» توضیح داده شده - به دنبال تشکیل حکومت الهی بودند؛ حتی امام سجاد (ع) که دوران ایشان به‌ظاهر با دعا و مناجات شناخته می‌شود، در پی برپایی حکومت حق بود؛ اما شرایط فراهم نشد. این سه رویکرد، مسیرهای اساسی بهره‌برداری از منابع دینی در جهان امروز است. فناوری امروز این ظرفیت را دارد که فرهنگ اهل‌بیت (ع) که فرهنگ زندگی الهی و متعالی است، به‌صورت چندوجهی و چندرسانه‌ای در دسترس بشر قرار گیرد و مسیر تعالی او را فراهم آورد. همان‌گونه که بخش‌هایی از جامعه به‌سرعت در معرض سبک‌های فرهنگی نگران‌کننده قرار گرفت،

حجت‌الاسلام دکتر عاملی:

ضروری است که ظرفیت‌های مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی از «متن»، به «چندرسانه‌ای شدن» منتقل شود؛ زیرا داده‌های این مرکز، داده‌های ناب و ربوبی‌اند و قابلیت آن را دارند که به روایت داستانی، واقعیت مجازی، متاورس و قالب‌های نوین فرهنگی تبدیل شوند. امروز هوش مصنوعی مولد - از تولید روایت و شعر گرفته تا تصویر و فیلم - در حال رشد است؛ اما برگ برنده در اختیار کسی است که «داده» را در اختیار دارد و این داده، در حوزه علوم اسلامی نزد شماست

حجت الاسلام والمسلمین دکتر نجف لکزایی، رئیس پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی بود. در ادامه، مشروح مباحث ایشان نیز از نظر می‌گذرد.

خروج از حاشیه و ورود به متن
«در ابتداء سخن، از برگزارکنندگان این نمایشگاه و همایش قدردانی می‌کنم و از مطالب ارزشمند حجت الاسلام والمسلمین دکتر عاملی که مسئولیت شورای تحول و ارتقاء علوم انسانی کشور را نیز بر عهده دارند، بهره بردم. ایشان در مدت کوتاه مدیریت خود، منشأ تحولات قابل توجهی بوده‌اند.

اگرچه تخصص من در حوزه علوم دیجیتال همانند ایشان نیست، اما با توجه به مسئولیتی که دارم، از منظر سیاسی و راهبردی به موضوع نگاه می‌کنم تا اهمیت آن روشن‌تر گردد. عنوانی که برای این سخنرانی برگزیده‌ام، «تلاش برای خروج از حاشیه و ورود به متن» است.

انقلاب اسلامی را می‌توان نقطه اوج این تلاش تاریخی دانست. در علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، نظریه‌پرداز برجسته‌ای

در این فضا مصرف می‌شود؟ اینجاست که اهمیت علوم انسانی و اسلامی دیجیتال روشن می‌شود. این امر، یک ایده صرفاً نمایشگاهی نیست؛ بلکه افقی است که می‌تواند مسیر درست زندگی را برای جامعه ترسیم کند.»

حجت الاسلام دکتر نجف لکزایی
سخنران پایانی این مراسم، جناب

می‌توان همان چرخه را با ابزار رسانه، متاورس و فناوری‌های نو، به مسیر صحیح بازگرداند.

برای مثال، کاهش نرخ رشد جمعیت در غرب، در یک روند صد ساله رخ داد؛ اما ایران تنها در یازده سال گرفتار این بحران شد. این مسئله، ریشه در «فرهنگ» دارد؛ فرهنگی که بخش بسیاری از آن، از مصرف روزانه شش و نیم ساعت اینترنت شکل می‌گیرد. پرسش این است که چه داده‌ای

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

حجت الاسلام دکتر لکزایی:

ورود به علوم انسانی دیجیتال و علوم اسلامی دیجیتال، یکی از شروط اساسی برای خروج از حاشیه و ورود به متن است. در این عرصه، عقب‌ماندگی جدی داریم و نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی هستیم.

علت اینکه دعوت به این نشست را پذیرفتم، همین احساس ضرورت راهبردی است. این کار، بیش از آنکه تخصصی و فنی باشد، یک ضرورت تمدنی است. شورای تحول علوم انسانی، شورای عالی انقلاب فرهنگی و نهادهای حاکمیتی، باید سیاست‌گذاری ویژه‌ای برای این حوزه داشته باشند

به نام «امانوئل والرشتاین» وجود دارد که نظریه «نظام جهانی» را مطرح کرده است. او توضیح می‌دهد که اگر مثلاً به حدود سال ۱۵۰۰ میلادی بازگردیم - که در ایران برابر با سال ۹۰۷ قمری و مقارن با تأسیس سلسله صفویه است - کشورهای جهان از نظر سطح پیشرفت، تفاوت چشمگیری با یکدیگر نداشتند؛ اما در طول ۵۰۰ سال گذشته، به تدریج بخش‌هایی از جهان از دیگران پیش افتادند و ساختاری پدید آمد که در آن، کشورها به سه دسته تقسیم می‌شوند: کشورهای مرکز (توسعه‌یافته)، کشورهای نیمه‌حاشیه و کشورهای پیرامون یا حاشیه.

در این ساختار، جریان ثروت، قدرت، دانش و نخبگان معمولاً از حاشیه به نیمه‌حاشیه و سپس به مرکز منتقل می‌شوند؛ گویی مسیر طبیعی نخبگان این است که ابتدا از کشور خود به اروپا، و سپس از اروپا به آمریکا مهاجرت کنند.

نظام جهانی مدرن، شبکه‌هایی برای اداره جهان ایجاد کرده است. شبکه‌های زلزله‌نگاری، مخابرات، هواپیمایی، بهداشت، نهادهای امنیتی و حقوقی مانند: شورای امنیت، سازمان ملل، آژانس انرژی اتمی و ده‌ها شبکه دیگر که نظم موردنظر قدرت‌های بزرگ را سامان می‌دهند. این شبکه‌ها تا جایی که بتوانند بر اساس «زبان حقوقی» جهان را اداره می‌کنند و هر جا موفق نشدند، از «زبان زور» استفاده می‌نمایند.

در مقابل این ساختار، تنها حرکتی که معادلات را بر هم زده است، انقلاب اسلامی ایران است؛ چنان که «کلیم صدیقی» می‌گوید: «امام خمینی چنان سخن می‌گفت، نظریه‌پردازی و اقدام می‌کرد که گویی غرب به‌عنوان قدرت فکری اصلاً وجود ندارد. تا قبل از آن، این میزان از اصالت و استقلال، بی‌سابقه بود.

می‌شود؛ اما مکتبی که حقیقتاً عدالت‌محور باشد، از پشتوانه پایداری برخوردار خواهد بود. در مسأله غزه شاهد بودیم که ملت‌ها فهمیدند چه کسی در کنار مظلومان ایستاده و چه کسانی در حمایت از ظالمان هزینه‌های سنگینی دادند.

۲. فرابخشی باشد و جامعه را به دو قطب تقسیم نکند

مکتبی که انسان‌ها را طبقه‌بندی کند - مانند جریان‌های فمینیستی افراطی یا مکاتب تبعیض نژادی - از ابتدا بخشی از جامعه را علیه خود قرار می‌دهد. همین صهیونیست‌ها و حامیان آنها، از این نظر، ضعف بزرگی دارند؛ اما اسلام با خطاب قراردادن همه مردم (یا أَیُّهَا النَّاسُ)، انسان‌ها را به شکل یک مخاطب عام فرا می‌خواند.

۳. اعتبار و اعتماد اجتماعی داشته باشد. یک مکتب یا جریان فکری، در نگاه مردم و نخبگان، قابل اتکا، راست‌گو، پایدار و مسئولیت‌پذیر باشد؛ به گونه‌ای که رفتار، عملکرد و وعده‌های آن در طول زمان، حس اطمینان و باور عمومی را تقویت کند و آن را شایسته حضور در متن تحولات اجتماعی و جهانی سازد.

نمونه‌ای از این رویکرد را در پاسخ تاریخی امام به خبرنگار فرانسوی می‌بینیم. وقتی خبرنگار پرسید: «شما نه علوم سیاسی خوانده‌اید، نه حقوق بین‌الملل می‌دانید؛ چگونه می‌خواهید رهبری انقلاب را برعهده بگیرید؟» امام پاسخ داد: «بله، نخوانده‌ام و خوب هم هست که نخوانده‌ام.» سپس افزودند: «ما طبق عدل عمل می‌کنیم و طبق عدل حکم می‌کنیم.»

شاخص‌های مکتبی که از حاشیه به متن می‌آید

«در رویارویی انقلاب اسلامی و ساختار سلطه، باید توجه داشت که انقلاب اسلامی، نه در پی جنگ بوده و نه آغازگر آن؛ بلکه حرکتی برای احقاق حقوق، مبارزه با ظلم و رهایی از استبداد و استعمار بوده است. بنابراین، در این ساختار، مکتبی می‌تواند به متن تاریخ وارد شود و جایگاه مرکزی پیدا کند که چند ویژگی مهم داشته باشد:

۱. عدالت‌محور باشد و عادلانه به نظر برسد

حتی اگر یک مکتب ذاتاً عادلانه نباشد، اگر بتواند افکار عمومی را قانع کند، موفق

دین، نیازمند: تبیین، گفت‌و‌مان‌سازی، ترویج عالمانه، آموزش تمدنی و همراهی با تزکیه و تهذیب است. اینها همان اصولی است که رهبر معظم انقلاب در «منشور حوزه پیشرو و سرآمد» بیان فرمودند.

این ایده، بدون همکاری گسترده به نتیجه نمی‌رسد؛ باید همکاری نهادهای دولتی و غیردولتی، ایرانی و غیرایرانی، در سطح بین‌المللی و به زبان‌های مختلف، شکل بگیرد. شگفت‌انگیز است که حتی برخی منابع کلیدی ما، ترجمه انگلیسی ندارند؛ این، نشان‌دهنده محدودنگری و محلی‌نگری است که باید اصلاح شود. باید همچون امام و رهبری، جهانی و با افق باز به مسائل نگاه کنیم و دشمن را در دور دست‌ها رصد نماییم، تا جامعه را آگاه سازیم و نهضتی جهانی برپا شود؛ «لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» (توبه: ۳۳).

در پایان، از همه تلاشگرانی که سال‌ها برای پیشبرد این حرکت کوشش کرده‌اند، سپاسگزارم. خداوند عاقبت امور را آن‌گونه رقم زند که موجب خشنودی او باشد و ما را در مسیر رستگاری قرار دهد.

بعد از اتمام سخنرانی‌ها و در پایان مراسم، نمایشگاه تخصصی اولین همایش علوم اسلامی انسانی دیجیتال افتتاح شد و حاضران از غرفه‌های مختلف آن بازدید نمودند. ■

جدی داریم و نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی هستیم.

عَلَّتْ اینکه دعوت به این نشست را پذیرفتم، همین احساس ضرورت راهبردی است. این کار، بیش از آنکه تخصصی و فنی باشد، یک ضرورت تمدنی است. شورای تحول علوم انسانی، شورای عالی انقلاب فرهنگی و نهادهای حاکمیتی، باید سیاست‌گذاری ویژه‌ای برای این حوزه داشته باشند؛ زیرا فقط از طریق علوم انسانی است که می‌توانیم مکتب انقلاب اسلامی و مکتب اهل‌بیت (ع) را به زبان‌های مختلف به جهان معرفی کنیم. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، از نخستین و مهم‌ترین گام‌ها در این مسیر برای خروج از حاشیه به متن بوده است.

متأسفانه، در سطح تصمیم‌سازی‌های کلان، به این مسائل کمتر توجه شده است؛ به‌ویژه در قم، با وجود ظرفیت عظیم علمی، ضعف‌های راهبردی جدی داریم. برخی دوستان همچنان نگاه تبلیغی سنتی دارند؛ درحالی‌که مأموریت انقلاب اسلامی، اقامه دین در گستره جهانی است؛ «أَقِمْوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ» (شورا: ۱۳). اقامه

۴. در دسترس باشد و پاسخگویی و کارآمدی داشته باشد.

این شاخص، بسیار مهم است. اگر مکتب انقلاب اسلامی بخواهد در جایگاه «متن» قرار گیرد، باید پیام‌های خود را در دسترس جهانیان بگذارد. مردم جهان باید بتوانند بفهمند امام خمینی، جمهوری اسلامی و رهبر انقلاب چه می‌گویند.

در مجمع جهانی اهل‌بیت (ع) که مسئولیت معاونت فرهنگی آن را بر عهده داشتیم، پرسیدم: از ابتدا تاکنون چند جلد کتاب چاپ و توزیع کرده‌اید؟ گفتند: پنج میلیون نسخه. این در حالی است که تنها جمعیت شیعیان جهان - طبق برخی آمارها - تا چهارصد میلیون نفر ذکر شده است. این عدد، نشان می‌دهد که روش سنتی تولید محتوا، پاسخگوی نیاز جهانی نیست.

ضرورت سیاست‌گذاری ملی و حوزوی در زمینه علوم انسانی دیجیتال

«بنابراین ورود به علوم انسانی دیجیتال و علوم اسلامی دیجیتال، یکی از شروط اساسی برای خروج از حاشیه و ورود به متن است. در این عرصه، عقب‌ماندگی